

בריתנו וצדקה

המכון לרעיונות כתבי ומאמרי מורינו הרב יצחק ברנד שליט"א

בירור מהותה של ברכת הארץ שבברכת המזון

שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה • האם צריך חילוק נחלות? • כוונה נוספת בזה • גם בבית שני נתן לנו הקב"ה את הארץ • דינו של הכופר בכך שהקב"ה נתן לנו את הארץ • טענות שלא הקב"ה נתן לנו את הארץ לקיים ברית האבות, והפירכות עליהן • ברכה מעין שלוש • אין צריך לומר, שכל זה אינו מכשיר את הרשע • מסקנה לענין ברכת המזון • הוספה

וב"ה בבית יוסף (שם ס"ה קפ"ו) וז"ל: "מ"ש ומשה רבינו תקנה לישראל כשירד להם המן וכו'. גם זה בפרק שלשה שאכלו (פרכות ט"ז). כתב הרשב"א (דף מה ע"ב ד"ס ס"ה) הא דאמרין משה תקן להם ברכת הזון, יהושע תקן להם ברכת הארץ וכו', קשיא לי והא קיימא לן בסמוך דברכות אלו מדאורייתא נינהו. וי"ל דמטבעין הוא שטבעו להן, דאי מדאורייתא אם רצה לאמרה באיזו מטבע שירצה אומרה, ואתו משה ויהושע ודוד ותקנו להם מטבע לכל אחת ואחת בזמנה. וכדאמרין בפרק כ"ד מ"ב (דף מ"ב ע"ב) סלקא דעתך אמינא כי אמרה בלשון חול יצא היכא דאמרה כי היכי דתקינו לה רבנן [אבל כי לא אמרה כי היכי דתקינו לה רבנן] לא יצא קמ"ל, דאלמא המטבע הוא שטבעו רבנן. ובודאי דקודם **כיבוש הארץ** ובנין ירושלים לא היו אומרים כמטבע שאמרו לאחר כיבוש ובנין, וכמו שאין אנו אומרים באותו מטבע שתקנו דוד ושלמה, שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית, והם היו מבקשים להעמיד המלכות ולהעמיד בנין הבית ולהמשיך שלות הארץ. וכן כתב ג"כ הרא"ש (ס"ה ע"ב) וכתבו רבינו בסיומן קפ"ח. עכ"ל הבי"ל.

שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה

יש לעיין בנוסח שאנו אומרים בברכה השניה - "נודה לך ה' אלהינו על שהנחלת לאבותינו ארץ חמדה טובה ורחבה". מה הכוונה במילה "לאבותינו" - האם הכוונה לאברהם, יצחק ויעקב, או לאבותינו שחיו בזמן יהושע.

והנה ממה שכתב הרא"ש, שבזמן משה רבינו לא אמרו את אותו נוסח קודם כיבוש כמו שאמרו אחר הכיבוש,

מצאנו, שנוסח ברכת המזון משתנה לפי התקופות, כמ"ש במסכת ברכות (דף מה ע"ב) - "אמר רב נחמן: משה תקן לישראל ברכת הזון, בשעה שירד להם מן. יהושע תקן להם ברכת הארץ, כיון שנכנסו לארץ. דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים, דוד תקן 'על ישראל עמך ועל ירושלים עירך', ושלמה תקן 'על הבית הגדול והקדוש'. הטוב והמטיב ביבנה תקנוה, כנגד הרוגי ביתר. דאמר רב מתנא: אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב, הטוב - שלא הסריחו, והמטיב - שניתנו לקבורה".

וכתב הרא"ש (פרכות פ"א סימן כ"ג, דף מה ע"ב): "אמר רב נחמן משה תיקן להם ברכת הזון, בשעה שירד להם המן. יהושע תיקן להם ברכת הארץ, בשעה שנכנסו לארץ. דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים, דוד תיקן 'על ישראל עמך ועל ירושלים עירך'. ושלמה תיקן 'על הבית הגדול והקדוש שנקרא שמך עליו'. ולא בעי למימר שלא ברכו אותה ברכה עד דוד ושלמה, דהא לקמן דרשינן כולהו מקרא, אלא דוד ושלמה תקנו המטבע לפי מה שנתוסף טובה לישראל".

וב"ב הטור (ס"ה קפ"ח): "שלישית בונה ירושלים, ודוד ושלמה תקנוה, דוד תקן 'על ישראל עמך ועל ירושלים עירך', ושלמה תיקן 'על הבית הגדול וכו'. ולא למימרא שלא ברכו אותם עד שבא דוד ושלמה, דהא דריש להו כולהו מקרא, אלא הם תקנו המטבע לפי מה שניתוסף טובה לישראל, דוודאי קודם הכיבוש ובנין הארץ לא אמרו כמו אחר הכיבוש והבנין, כמו שאין אנו אומרים מטבע שטבעו דוד ושלמה, שאנו מבקשים להחזיר המלכות ולבנות הבית, והם היו מבקשים להמשיך שלות הארץ והמלכות והבית".

‘שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ’. והוא, שלא תגרום לגלות מארצך. ועל ידי מה תהיה גורם דבר זה שתאמר ‘אשר נתן לך’, הלא הוא, כי השמר לך פן תשכח כו’, שבמה שלא תשכח את ה’ לא תגלה מארצך”.

ולפי דבריו יוצא, שהיום, אחר שהקב"ה נתן לנו בחזרה את ארץ-ישראל, צריך להחזיר את הנוסח ‘שֶׁהִנְחַלְתָּ לָנוּ’. ומי שאינו רוצה לגמרי לשנות מהנהוג יכול גם להמשיך לומר ‘לְאַבוֹתֵינוּ’, אלא שיש להוסיף גם לשון ‘לָנוּ’, והיינו לומר ‘שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ’.

האם צריך חילוק נחלות?

אמנם עדיין יש לעיין בדבר, שהרי ניתן לטעון, כי הנוסח ‘שֶׁהִנְחַלְתָּ’ אמור רק בעת חילוק נחלות, והרי בגמרא (ברכות, דף כ"ט ע"א) מסתפקים האם נשים מחויבות בברכת המזון מן התורה, וכתב רש"י שהספק קיים מכיון שאין להן נחלה. ולפי זה, ניתן לומר שבדורנו, אף שנכבשה הארץ, מכל מקום לא היה חילוק נחלות, וכל אחד אמנם יכול לקנות קרקע אבל לא על-ידי חילוק נחלות, וממילא אולי יש לומר, שאין זה בכלל ‘שֶׁהִנְחַלְתָּ לָנוּ’, ואין מקום למה שהעלינו מקודם, שצורך להוסיף את המילה ‘לָנוּ’.

אולם באמת זהו רק ספק בגמרא, ודעת ראשונים רבים וכן דעת כמה גאונים, שנשים חייבות בוודאי בברכת המזון, עיי' בזה בביה"ל (סי' קפ"ד, ד"כ הל"א מדריגין), וממילא הלשון ‘שֶׁהִנְחַלְתָּ’ אין משמעה בדווקא שכל אחד מקבל נחלה, אלא מדובר על כללות עם ישראל, ודבר זה שייך גם למציאות של היום.

וכן לדעת התוספות בברכות שם, ולפיהם הספק אם נשים מחויבות מדאורייתא בברכת המזון הוא מצד שאינן בברית ותורה, אין כלל נידון מצד זה שלא נחלו, והן ודאי מחויבות מדאורייתא מצד זה שעם ישראל נחלו בכללותם, וממילא ניתן ללמוד גם לזמננו.

ופשוט הדבר, שגם לפי הסוברים שנשים אינן מחויבות מדאורייתא, הן הרי אומרות ‘על שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ’, אף שאין להן חלק בירושת הארץ, אלא שעל כרחך הכוונה היא על כללות ישראל, ולפי זה לשון ‘וְלָנוּ’ אינו מזיק, אף אם נאמר שאין לזה צורך.

ויותר מזה מצאנו בגר"א (אדרת אליהו, דברים, י"א, כ"ג, פרשת ראה) שכתב, שיהושע תיקן ברכת הארץ ביום שעברו את הירדן, אף שעדיין לא כבשו את הארץ. וז"ל: ‘וְהָיָה כִּי יִבְיָאֵךְ ה' אִתְּךָ. אָמְרוּ בְּסִפְרֵי אֵין וְהָיָה אֵלָּא מִיָּד. בְּיוֹם רֵאשׁוֹן שֶׁעָבְרוּ אֶת הַיַּרְדֵּן הִלְכוּ שְׁשִׁים מִלֵּה רַגְלֵיהֶם וּנְשָׂאוּ עִמָּהֶם אֶת הָאֲבָנִים וְכִיּוֹן שֶׁבָּאוּ שָׁמָּה אָמְרוּ אֶת הַבְּרִכּוֹת וְאֶת הַקְּלָלוֹת וְכִנּוּ אֶת הַמַּזְבֵּחַ וְסָדּוּ אוֹתוֹ בְּסִיד וְכָתְבוּ כָּל הַתּוֹרָה בְּשִׁבְעִים לְשׁוֹן וּקְפְלוּ אֶת הָאֲבָנִים וְהִקְרִיבוּ עוֹלוֹת וּשְׁלָמִים וְאָכְלוּ וּבְרַכּוּ בְּרִכַּת הַמַּזְוֵן. וּבִגְמָרָא (סוֹטָא, דף לו' ע"א) נִמְצָא ט"ס וּבְרַכּוּ וְקָלְלוּ, כִּי הַבְּרִכּוֹת וְהַקְּלָלוֹת הָיוּ קוֹדֵם הַמַּזְבֵּחַ וְהַקְּרִיבָה הַקְּרִיבָה, וְצ"ל וּבְרַכּוּ פִּי

יוצא שקודם הכיבוש היו אומרים נוסח שמשמעו שהקב"ה יזכנו לכבוש, ואילו אחר הכיבוש אמרו הודאה על הכיבוש.

ולפי זה מוכרח, שמה שאומרים היום ‘לאבותינו’ - אין הכוונה לאברהם יצחק ויעקב, אלא לזמן יהושע.

הנה לכאורה היו צריכים במשך זמן השופטים ובית ראשון ושני לומר לשון ‘הנחלת לנו’, ולא ‘לאבותינו’.

ובזמן יהושע בוודאי אמרו ‘שהנחלת לנו’, ואם כן גם בדורות הבאים אמרו נוסח זה.

וכן הוא בפשטות לשון הפסוק (דברים, ת, ט): ‘וּבְרִכַּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבֵהָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ’, ולא כתוב ‘אֲשֶׁר נָתַן לְאַבוֹתֶיךָ’.

וכן במצוות קריאת ביכורים אומרים (דברים, כ, ג - פרשת כי תבוא) - ‘וּבָאֵת אֶל הַכֹּהֵן אֲשֶׁר יִהְיֶה בַּיָּמִים הָהֵם וְאָמַרְתָּ אֵלָיו הִגַּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבוֹתֵינוּ לָתֵת לָנוּ’. אין אומרים ‘לָתֵת לָהֶם’, אלא ‘לָתֵת לָנוּ’. ואמנם את השבועה מייחסים לאבות, אבל את עצם הנתנה מייחסים לנו.

ולפיכך צריך עיון לכאורה כיצד אנו אומרים - ‘על שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ’, ואיננו מזכירים ‘שנתת לנו’ או ‘שהנחלת לנו’.

והרי אפילו על יציאת מצרים, שהייתה זמן רב קודם, על כרחנו יש לומר שהיא מתיחסת גם אלינו, כמו שאומרים בהגדה של פסח - ‘בְּכָל דּוֹר וָדוֹר תִּיב אָדָם לְרֵאוֹת אֶת עַצְמוֹ כְּאִלוֹ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם, שְׁנַאֲמַר (שְׁמוֹת, י"ג, ט) - וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר, בְּעָבוֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרַיִם’. לא את אבותינו בלבד גָּאֵל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא, אֲלֵא אֶף אוֹתָנוּ גָּאֵל עַמֵּהֶם, שְׁנַאֲמַר (דברים, ו, כג) - ‘וְאוֹתָנוּ הוֹצֵאתָ מִמִּצְרַיִם, לְמַעַן הִבִּיא אֹתָנוּ, לָתֵת לָנוּ אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבוֹתֵינוּ. לְפִיכֵךְ אֲנַחְנוּ תִּיבִים לְהוֹדוֹת וְכו' לְמִי שֶׁעָשָׂה לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ אֶת כָּל הַנִּסִּים הָאֵלֶּה’.

ובפסוק זה מבואר גם כן, שנתנת הארץ מיוחסת גם אלינו, ולא רק לאבותינו.

ועל-כן יש לומר, שנוסח זה של ‘על שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ’ תוקן אחר גלות ישראל מארץ-ישראל, כשלא הייתה ארץ-ישראל ביד ישראל, וממילא לא היה מקום לומר ‘שֶׁהִנְחַלְתָּ לָנוּ’. והרי כתבו הרא"ש והרשב"א, שכל נוסח ברכת המזון צריך לתקן לפי הזמן, וממילא מובן, שאחרי שלקחו מאתנו את ארץ-ישראל, שינו את הנוסח שהיה מקודם - ‘שֶׁהִנְחַלְתָּ לָנוּ’ - לנוסח ‘שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ’, וכמו ששינו את נוסח ברכת ירושלים אחרי החורבן.

וכך מצאתי באלשיך הקדוש (דברים, ת, י, פרשת עקב), וז"ל: ‘ואז וּבְרִכַּתְּ אֶת ה' כו'. והוא, כי הנה יהושע תקן ברכת הארץ (ברכות, דף מ"ט ע"ג), אך לא כנוסח אשר היא לנו עתה, כי עתה אנו אומרים ‘נִוְדָה לָךְ וְכו' עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ אֶרֶץ כו', אך יהושע לא תקן כי אם ‘נִוְדָה לָךְ עַל שֶׁהִנְחַלְתָּ לָנוּ’. וזהו שמהזיר ואומר לישראל - עשה באופן ש'אֲכַלְתָּ וּשְׁבַעְתָּ וּבְרִכַּתְּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבֵהָ אֲשֶׁר נָתַן לָךְ, שיהיה זה הנוסח שלך ולא שתאמר

ודומה הדבר למי שכופר ביציאת מצרים, שאומר, למשל, שעם ישראל בכלל לא יצאו ממצרים, או שאומר שלא הקב"ה הוציא אותנו ממצרים, אלא עם ישראל בכח עצמם יצאו ואין לזה שייכות להקב"ה, ובכל זאת הוא אומר את כל נוסח ההגדה של פסח - נראה פשוט, שלא יצא ידי חובת מצוות סיפור יציאת מצרים. זאת, משום שאין זה אלא פטומי מילי בעלמא בלי אמונה, שהוא בכלל לא מאמין במה שאומר. ולא מהני כאן שהוא שוגג או מוטעה, סוף סוף אינו מאמין בזה. וממילא יוצא, שאם אח"כ בליל פסח הסבירו לו שהקב"ה הוציאנו ממצרים, והתבונן והבין שזה באמת כך, צריך לחזור ולספר ביציאת מצרים, כי בפעם הראשונה לא יצא ידי חובתו.

כך בנידון שלנו - כיון שישנו חיוב להודות להקב"ה גם על הארץ אשר נתן לנו בדורנו, שזה פשטות הפסוק (דברים, ט. י.) - "וּבְרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ", ואנו מחויבים להכיר שהקב"ה נתן לנו כעת את הארץ, הרי שמי שאינו מאמין בזה לא יצא ידי חובת ברכת המזון.

טענות שלא הקב"ה נתן לנו את הארץ לקיים ברית האבות, והפירות עליהן

ישנם הטוענים, שלא יתכן לומר שהקב"ה עוזר לרשעים. אך זו אינה טענה.

הקב"ה הוציאנו ממצרים על אף שהיו במ"ט שערי טומאה, וכן נאמר ביציאת מצרים, שהקב"ה עזר למען כבוד שמו ולא בזכותנו, כמ"ש ביחזקאל (י. ו.) - "בַּיּוֹם הַהוּא נִשְׂאֲתִי יְדֵי לְהֵם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אֶל אֶרֶץ אֲשֶׁר תִּרְתִּי לָהֶם זְבַת חֶלֶב וְדִבְשׁ צִבִי הִיא לְכָל הָאֲרָצוֹת. וְאָמַר אֱלֹהִים אִישׁ שְׁקוּצֵי עֵינָיו הִשְׁלִיכוּ וּבְגָלוּלֵי מִצְרַיִם אֶל תִּטְמְאוּ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם. וַיִּמְרוּ בִּי וְלֹא אָבּוּ לְשִׁמֵּעַ אֵלַי אִישׁ אֶת שְׁקוּצֵי עֵינֵיהֶם לֹא הִשְׁלִיכוּ וְאֶת גְּלוּלֵי מִצְרַיִם לֹא עִזְבוּ וְאָמַר לְשַׁפֵּךְ חַמְתִּי עֲלֵיהֶם לְכָלוֹת אֲפִי בָהֶם בְּתוֹךְ אֶרֶץ מִצְרַיִם. וְאַעֲשֶׂה לְמַעַן שְׂמִי לְבַלְתִּי הַחַל לְעֵינֵי הַגּוֹיִם אֲשֶׁר הִמָּה בְּתוֹכָם אֲשֶׁר נוֹדַעְתִּי אֲלֵיהֶם לְעֵינֵיהֶם לְהוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם. וְאוֹצִיאֵם מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וְאַבְאֵם אֶל הַמִּדְבָּר".

וכן נכנסו לארץ-ישראל בזמן יהושע למען כבוד שמו ולא בזכותם, כמו שנאמר (דברים, ט. ט.) - "לֹא בְצַדִּיקֶתְךָ וּבְיִשְׁרָ לְכַבֵּד אֶתְּךָ בָּא לְרִשְׁתָּ אֶת אֲרָצָם כִּי בְרַשַׁעַת הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה ה' אֱלֹהֶיךָ מוֹרִישֵׁם מִפְּנֵיךָ וּלְמַעַן הַקִּים אֶת הַדְּבָר אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב".

וגם בגאולה האחרונה נאמר עקרון זה, כמבואר הכל בפסוקים מפורשים ביחזקאל (כ. כג - כד.) - "וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה' בְּהִבְיְאִי אֶתְכֶם אֶל אֶדְמַת יִשְׂרָאֵל אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׂאֲתִי אֶת יְדֵי לְתַת אוֹתָהּ לְאַבְרָהָם. וְזָכַרְתֶּם שֵׁם אֶת דְּרָכֵיכֶם וְאֶת כָּל

ברכת המזון, לכן אמרו וברכו כי יהושע תיקן להם ברכת הארץ באותו היום". עכ"ל הגר"א.

ובאמת כך משמע בלשון הגמרא, שיהושע תיקן ברכת הארץ משנכנסו לארץ, ומשמע שתיקן מיד משנכנסו אף שעדיין לא כבשו ולא חלקו, ולפי דרכנו למדנו, שאין הלשון 'שהנחלת' מתייחסת בדווקא לחילוק נחלות, וממילא גם היום יש מקום לברך 'שֶׁהִנְחַלְתָּ לָנוּ'.

ובלשון הרשב"א שהובאה בב"י משמע, שתיקן אחר הכיבוש, ומכל מקום משמע שהיה זה לפני החילוק, ומה שיש צד שנשים פטורות משום שאין להן חלק בארץ היינו על שם העתיד, אבל עצם הברכה שייכת כבר מקודם, וממילא יש מקום לברך גם על הכיבוש, אף בלי חילוק.

כוונה נוספת בזה

אמנם יש לדעת, כי לפעמים משתמשים בלשון 'נתת' לְאַבְרָהָם יוֹנָה גם במקום שעדיין הארץ בידנו, כמו שמצאנו אצל שלמה המלך (מלכים"א, ט. כ.) - "לְמַעַן יִרְאוּךָ כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הֵם חַיִּים עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נָתַתָּה לְאַבְרָהָם".

אולם נראה, שבמקום בו קיים חשש שיתפרש הכתוב באופן שהנתינה היא רק לאבותינו ולא לנו, אז קיים צורך גדול יותר להדגיש את הענין, כמו שמצינו ביציאת מצרים, שצריך להדגיש שגם אותנו הוציא משם, וכפי שמובא בהגדה.

גם בבית שני נתן לנו הקב"ה את הארץ

אף בבית שני הביאו ביכורים ואמרו הפסוק (פרשה כי תבוא, כג. א.) "הַגִּדְתִּי הַיּוֹם לַה' אֱלֹהֶיךָ כִּי בָאתִי אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לְאַבְרָהָם לְתַת לָנוּ", וכן נחשב לירושת הארץ, שהרי הפסוק בפרשת נצבים (כ. ב.) וְהִבִּיאָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יִרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירְשָׁתָהּ וְהִיטְבָךָ וְהִרְבָּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ" מיוחס לבית שני, [למ"ד שתרומות ומעשרות מדאורייתא בבית שני, כמבואר בירושלמי שביעית (פ"ו כ"ג א), וגם החולק שם, שמעמיד הפסוק לעתיד, זה רק מצד לשון הפסוק "וְהִיטְבָךָ וְהִרְבָּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ", אבל מצד שאר הפסוק ניתן לפרשו גם בבית שני].

דינו של הכופר בכך שהקב"ה נתן לנו את הארץ

ונראה לומר, שמי שאומר שהיום לא הקב"ה נתן לנו את ארץ-ישראל, אלא ח"ו הציונים בכוחם ועוצם ידם כבשו את הארץ, או השטן כבש את זה, או כל הסבר אחר, ואינו מתייחס לנתינת הארץ שהקב"ה נתן לנו בגלל השבועה שנשבע לאבותינו - אותו אדם לא יצא ידי חובתו ברכת המזון!

הביא אותנו כעת לארץ ישראל לקיים את השבועה לאבות, ושאסור להודות להקב"ה על זה - ויש שמוסיפים לומר, שכל מי שמודה להקב"ה על נתינת הארץ בדורנו הוא בכלל אפיקורס, ומה שאומרים בנוסח 'שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ' - הכוונה היא רק בזמן יהושע, אבל לא בדורנו - נראה שבמקרים האלו לא יצאו כלל ידי חובת ברכת המזון, כלומר שלא יצאו ידי חובת הברכה השניה, שהיא עיקר ברכת המזון [ברכת הארץ הרי מפורשת בפסוק, ואילו ברכת הזן וברכת ירושלים לומדים רק מן הדרש, ואף שהכל מדאורייתא, אבל מה שמפורש בפסוק - יש לזה חשיבות מיוחדת, עיי' בנצי"ב (בכרזכ מקומות, כגון ויקרא, יג, מה)]. ועיקר הברכה בזמן שהקב"ה נתן לנו את ארץ ישראל היא להודות על התקופה שהאדם נמצא בה, ואין זה מספיק שהוא מודה על מה שהיה בדורות הקודמים וכופר במה שיש כעת. וכמו שמדויק מלשון הפסוק (דברים, ט, י) - "אֲשֶׁר נָתַן לָךְ", וכמ"ש באלשיך הנ"ל.

ועל-מנת להדגיש עיקר זה, נראה להוסיף בנוסח הברכה "שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ". ואין מקום כאן לטעון ולומר, שאסור לשנות את הנוסח שתקנו חז"ל, שהרי מבואר בכל הראשונים, שיש חיוב לשנות את הברכה לפי הענין.

ברכה מעין שלוש

דבר זה נכון גם ביחס לברכת מעין שלוש, שיש לומר: "וְעַל אֶרֶץ חֲמֵדָה טוֹבָה וְרַחֲבָה שְׂרִיצִית וְהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ וְלָנוּ לְאָכַל מִפְרִיָהּ וְלִשְׂבֹּעַ מִטוֹבָהּ...".

אין צריך לומר, שכל זה אינו מכשיר את הַרְשָׁע

כל מה שכתבנו לא בא להכשיר שום פסולת שיש במדינה, וכן בצבא היום, שיש בו מצבים של ייהרג ואל יעבור, כמו בפעילות משותפת של תערובת בניס ובנות (ועיי' במאמר 'לא יבא אור לא יבא אור' על אשכנז).

מסקנה לענין ברכת המזון

בזמן יהושע בן נון בוודאי אמרו את הנוסח על פי מה שכתוב בתורה (דברים, ט, י) - "עַל הָאָרֶץ הַטּוֹבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ", שהרי לא כתוב "נָתַן לְאַבוֹתֵיךְ". ממילא אמרו "עַל אֶרֶץ חֲמֵדָה טוֹבָה וְרַחֲבָה שְׂרִיצִית וְהִנְחַלְתָּ לָנוּ". וכן בכל משך ימי השופטים ובית ראשון, ובפשטות הוא הדין בכל משך ימי בית שני. ומה שכתוב בגמרא (ברכות, דף מד ע"א) הנוסח "הִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ", כמ"ש: "אמר ליה אביי לרב דימי: מאי ניהו ברכה אחת מעין שלש? - אמר ליה: אפירי דעץ - על העץ ועל פרי העץ ועל

עלילותיכם אשר נטמאתם בם ונקטתם בפניכם בכל רעותיכם אשר עשיתם. וידעתם כי אני ה' בעשותי אתכם למען שמי לא כדרכיכם הרעים וכעלילותיכם הנשחתות בית ישראל נאם א-דני ה'" [ועיי' ביחזקאל (פז, נט - סו) - "כי כה אמר א-דני ה' [ועשית] ועשיתי אותך כאשר עשית אשר בזית אלה להפר ברית. וזכרתי אני את בריתי אותך בימי נעוריך והקמותי לך ברית עולם. וזכרתי את דרכיך ונכלמת בקחתך את אחותיך הגדלות ממך אל הקטנות ממך ונתתי אתה לך לבנות ולא מבריתך". וז"ל תרגום יונתן (פסוק סו): "ותדברין ית אורחתיך ותתפנעון בקרבותיך ית מדינן דרבבן מניך עם דעדקן מניך ומסרית יתהון ליד לאשתמעא ואת לא עבדת ית אורייתא".

וז"ל רש"י (סו): "וזכרת - בהטיבי לך, את דרכיך הרעי' ונכלמת מלפני על שגמלת לי רעה ואני גומלך טובה. בקחתך את אחותיך - כשתכבשי לירש את מקומות אשר סביבותיך הקטנות והגדולות. לבנות - לפרוורים לך משועבדים לך, כמו סדום ובנותיה וכפרנהא. ולא מבריתך - ולא משמרך את הברית אשר כרתי אתך אלא בחסדי וברחמי שאני שומר את בריתי". ומונח שם בפסוקים (מ - נה), שדרגת היהודים הכובשים את ארץ ישראל היא כשל אנשי סדום.

וראה גם סוף פרק לו (סו): וישכתם בארץ אשר נתתי לאבותיכם והייתם לי לעם ואנכי אהיה לכם לאהים: (כט) והושעתי אתכם מכל טמאותיכם וקראתי אל הדין והרפיתי אתו ולא אתן עליכם רעב: (י) והרפיתי את פרי העץ ותנובת השדה למען אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים: (ס) וזכרתם את דרכיכם הרעים ומעללתיכם אשר לא טובים ונקטתם בפניכם על עונתיכם ועל תועבותיכם: (סג) לא למענכם אני עשה נאם א-דני ה' יודע לכם בושו והקלמו מדרכיכם בית ישראל: ועיי' במאמר 'גילוי יחוד ה' במלחמת ששת הימים'.

וכן מה שטוענים, שרק משיח יכול להביא אותנו לארץ ישראל ולכבוש את ארץ ישראל - טענה זו צע"ג, שהרי בסדר הברכות של שמונה עשרה מבואר, שיאת צמח דוד' נמצא אחרי קיבוץ גליות ואחרי בנין בית המקדש, כמבואר במסי מגילה (ה ט"ז - ה ט"ח). [וכך היתה דעת רוב גדולי ישראל בכניסה הגדולה תרצ"ז במרינבד, שהסכימו על הקמת המדינה, בהסכמת גדול הפוסקים באותו דור הגייר חיים עוזר גרודזינסקי זצ"ל (עיי' תשובות והנהגות (ה"ז ס"י קמ) מהגאון ר' משה שטרנבוך שליט"א, ועיי' במאמר 'שיטת מרן הגרי"ז הלוי והחולקים עליו בענין המדינה')]. ואם כן יוצא, שקיבוץ גלויות מתחיל לפני ביאת המשיח, ומכיון שכעת הקב"ה עוזר לעם ישראל לתת להם את הארץ לקיים ברית האבות, אנו מחויבים להאמין בזה (ועיי' במאמר 'לא תנסו את ה', ובגאולה', ובמאמר 'צוהת הדתון כי י חי בקרבכם').

וממילא נראה, שאף מי שאומר את הנוסח הרגיל 'שֶׁהִנְחַלְתָּ לְאַבוֹתֵינוּ' ועל-כילפנים מאמין שכעת הקב"ה נתן לנו את ארץ ישראל - אפשר לומר, שזה כלול בתוך הברכה הזאת. אבל מי שאינו מאמין בזה כלל, ואומר שלא הקב"ה

הוספה

יש להוסיף, שבתשב"ץ (ספר תשב"ץ קטן, סי' שכג) הנוסח הוא כך:
"על המחיה ועל הכלכלה ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה
טובה ורחבה שהנחלת והורשת לאבותינו לתתה לנו לאכול
מפריה ולשבוע מטובה". ובסידור רבינו סעדיה גאון כתוב -
"כי הנחלתנו ארץ חמדה טובה ורחבה".

תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו
לאכול מפריה ולשבוע מטובה" - זה נוסח שנתקן מאחרי
החורבן (וכ"כ האלשיך הקדוש). וממילא כעת, שזכינו לבוא לארץ-
ישראל, והקב"ה נתן לנו את הארץ, אף שלא בשלימות, יש
לחזור לנוסח המקורי כמו שנאמר בתורה ומה שנהגו בימי
יהושע בן נון, ולומר "לנו". וכדי שלא לשנות ממה שכבר
אומרים, יש לומר שניהם - "לְאֲבוֹתֵינוּ וְלָנוּ".

נכתב בעזרהי"ת ע"י מוריניו הרב שליט"א

מהדורא ראשונה ד' תמוז תשע"ז מהדורא שניה אלול תשע"ט

ניתן להשיג את הגליונות גם באתר 'ברייתו יצחק'
וכן בדואר אלקטרוני TALMIDIM2@GMAIL.COM